Eikvarens bij Putten en Ermelo

Tijdens Planten- en Algemene excursies van onze KNNV-afdeling wordt uiteraard ook aandacht besteed aan varens. Loek Batenburg heeft de afgelopen jaren o.a. Eikvarens geïnventariseerd in onze omgeving. Hieronder een uittreksel van zijn bevindingen. Het volledige rapport is te vinden op de website van onze afdeling, onder de knop Kennisbank.

INLEIDING

In ons land komen twee soorten Eikvarens voor en hun hybride: Gewone eikvaren (*Polypodium vulgare*), Brede eikvaren (*P. interjectum*) en Bastaardeikvaren (*P. x mantoniae*), alleen betrouwbaar van elkaar te onderscheiden door sporendoosjes en sporen onder de microscoop te bekijken. Het gaat hierbij om het aantal cellen van de *annulus* (rij cellen met verdikte wanden) en het aantal onverdikte cellen tussen de annulus en de steel van het sporendoosje. In de foto: 12 resp.1, typisch voor Gewone eikvaren.

Omdat weinig floristen Eikvarens microscopisch onderzoeken, worden de meeste waarnemingen opgegeven als verzamelsoort (*Polypodium spec.*). Daardoor zijn exacte verspreidingsgegevens van de afzonderlijke soorten nog onvoldoende bekend.

Dit onderzoek brengt de verspreiding van deze planten bij Putten en Ermelo nader in beeld, met notities over hun standplaatsen.

Gewone eikvaren in het Horsterwold, 24-10-2024 (inzet: sporendoosje)

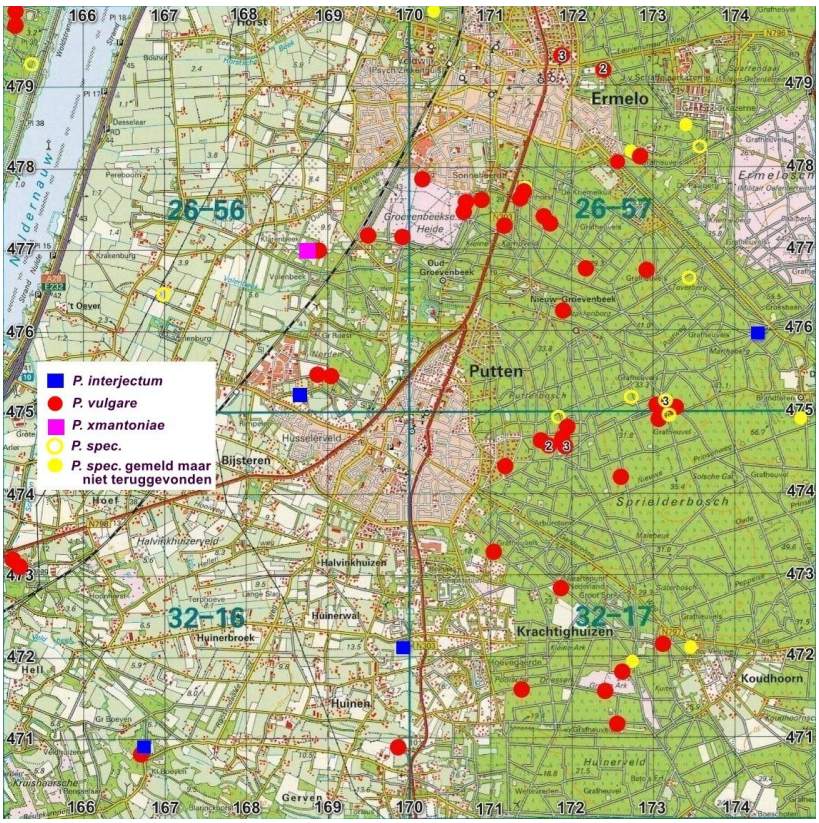

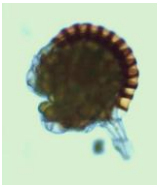

Verspreiding van Eikvarens in de vier atlasblokken (tot nu toe zijn 72 groeiplaatsen gevonden).

ONDERZOCHT GEBIED

Onderzocht zijn de atlasblokken (5 x 5 km) 26-56, 26-57, 32-16 en 32-17 (zie kaart) met daarin bijna de gehele gemeente Putten, een groot deel van de gemeente Ermelo, en kleine delen van Zeewolde, Harderwijk en Barneveld. De twee oostelijke atlasblokken bestaan grotendeels uit bos en heide op droge, zure en betrekkelijk voedselarme grond, de twee westelijke vooral uit kampenland en poldergrasland (vochtiger en voedselrijker).

UITGANGSSITUATIE EN ONDERZOEK

Volgens waarneming.nl waren bij aanvang van dit onderzoek (januari 2022) Brede en Bastaardeikvaren in het gebied nog niet gemeld. Gewone eikvaren (microscopisch onderzocht) was alleen bekend van één plek in atlasblok 26-56 (Horsterwold) en één in 32-16 (Oldenallerallee); de verzamelsoort in drie van de vier atlasblokken, met in totaal 16 of 17 vindplaatsen.

Getracht is om alle al gemelde Eikvarens terug te vinden en nieuwe groeiplaatsen op te sporen. Van alle sporenvormende planten is een klein monster genomen en thuis microscopisch onderzocht. Vegetatieve planten en epifyten die onbereikbaar hoog in de boom groeien zijn genoteerd als de verzamelsoort *Polypodium spec*.

Dit onderzoek kan het hele jaar door: sporangia blijven heel lang in een goede of redelijke staat. De winter heeft als voordeel dat Eikvarens volledig wintergroen zijn en dan dus meer opvallen. Soms is een herhaald bezoek in een ander seizoen nodig. De vondsten van Brede en Bastaardeikvaren zijn meermaals bemonsterd.

Tuinen en andere niet vrij toegankelijke terreinen - zoals rustgebieden voor het wild - zijn niet meegenomen. Wel is hier en daar gezondigd tegen het gebod om op wegen en paden te blijven.

VERSPREIDING

Alle vondsten zijn terug te vinden op waarneming.nl.

Brede eikvaren is nu vastgesteld in de atlasblokken 26-56, 26-57 en 32-16, zij het met een zeer gering aantal groeiplaatsen. In alle vier atlasblokken groeien Gewone eikvarens, maar in de twee oostelijke, grotendeels bestaande uit bos en heide, duidelijk meer dan in de twee andere, met vooral kampenlandschap en poldergrasland. Dat ze in het poldergrasland niet uit de voeten kunnen is evident, maar in het kampenlandschap valt het

aantal groeiplaatsen tegen. Mogelijk spelen de vermesting, verbraming, verbrandneteling, etc. hier een rol.

Bij de Brede eikvaren liggen drie van de vier gevonden groeiplaatsen juist in het kampenland en maar één in het bosgebied. Slechts vier waarnemingen is natuurlijk wat mager voor conclusies, maar ze zijn wel in lijn met de gegevens op verspreidingsatlas.nl, die laten zien dat Brede eikvaren wel aan de randen van de Veluwe, maar vrijwel niet op het eigenlijke Veluwemassief zelf gevonden wordt.

Een vrij grote populatie Bastaardeikvaren (*Polypodium xmantoniae* Rothm.) is gevonden op de grens van de kilometerhokken 168-476 en -477, samen met veel minder Gewone eikvaren. Brede eikvaren kon op deze plaats niet worden vastgesteld.

STANDPLAATSEN

Eikvarens staan op diverse substraten. Duidelijk is de voorkeur voor hellende grond: (de bovenkant van) beek- of greppelwanden, wallen of walletjes aan de bosrand of in het bos, houtwallen, etc. Bij de Brede eikvaren geldt dit zelfs voor drie van de vier gevonden groeiplaatsen. Opvallend is verder het aantal Eikvarens in dikke pakketten Haarmos op min of meer vlakke bosgrond onder zwaar naaldhout (Douglas- en/of Fijnspar), een biotoop niet expliciet vermeld in de geraadpleegde flora's.

Epifytisch groeien Eikvarens hier diep in het bos, bijna altijd op de stam of een zware tak van Zomereik, en dan vooral op enigszins kwarrige bomen die overschaduwd zijn geraakt door Beuk. Als epifyt zijn ze afhankelijk van voldoende luchtvochtigheid en met de droge zomers van de laatste jaren lijkt hun bestaan nogal precair. De meeste zijn dan ook klein en vegetatief. Na de droogte van 2026 waren ze niet of nauwelijks terug te vinden, maar na enige weken met regen stonden ze er weer fris bij. Klein maar dapper, zeg maar.